Nära och kära

En rapport om hur vård av anhöriga kan vara en utmaning och leda till deltidsarbete – framför allt hos kvinnor

skandia

Inledning

Att vilja vara närvarande och hjälpa våra vänner och anhöriga är en känsla som ligger djupt rotad inom oss. De allra flesta av oss har eller kommer någon gång i livet att uppleva att en för oss närstående person behöver hjälp och stöd för att få vardagen att gå ihop.

Utbudet av insatser från vården och socialförsäkringen är brett, men det offentliga kan inte täcka alla livssituationer och behov av omsorg som vi möter under ett liv. Många av oss väljer därför att under en period hjälpa nära och kära som av olika skäl behöver ett stöd i tillvaron. Det kan handla om ett barn som behöver stöd, en förälder som med åren blir allt mindre rörlig och närvarande eller en partner som inte längre bemästrar vardagen när livet tar en vändning.

Vi vill med denna rapport skapa en bättre förståelse för hur den frivilligvård av våra närstående påverkar kvinnor och mäns arbete och liv. Resultaten talar sitt tydliga språk, inte mindre än 1,2 miljoner personer i Sverige lägger ned tid på vård av anhöriga. 120 000 anhörigvårdare upplever att deras sömn påverkas negativt de flesta eller alla nätter i veckan.

I Sverige finns närmare 14 700 kvinnor som gått ner i deltidsarbete för att kunna ta hand om anhöriga, att jämföra med 3 000 män. Det vanligaste är att personer som själva är i medelåldern ger vård till sina föräldrar, som får försämrad hälsa och därmed behov av vård, i takt med att de åldras. Samtidigt är inte bara äldre som kräver vård, till exempel är det många yrkesverksamma i medelåldern ta hand om sina barn som av olika skäl mår dåligt och behöver stöd. I åldersgruppen 30–44 år är det i princip lika vanligt att vårda äldre föräldrar som barn.

Enligt studien uppgår kostnaden för vård av närstående till strax över tre procent av den samlade bruttonationalprodukten i Sverige, och det är därmed en viktig samhällsfråga som länge har hamnat i skymundan. I genomsnitt uppgår kostnaden för utebliven lön och merkostnader till uppskattningsvis 128 000 kronor per person som utför närståendevård.

Den som har garderat sig och har beredskap för hur vardagen kan gå runt ifall en anhörig utvecklar betydande behov av vård, har bättre förutsättningar att klara livspusslet än den som är oförberedd. Viljan att hjälpa och ta hand om dom som står oss nära är en del av att vara människa. Samtidigt är det just den viljan som också gör att det kan vara svårt att sätta gränser för tiden och engagemanget som läggs på vård av nära och kära.

Jenny Wiener, hälsoekonom, Skandia

Nyckelbudskap

- Målsättningen är att genom denna analys skapa en bättre förståelse för hur vård av närstående påverkar kvinnor och mäns arbete. Analysen visar att det finns 1,2 miljoner personer i Sverige som lägger ned tid på vård av anhöriga (släktingar/goda vänner/grannar). Var sjunde anhörigvårdare lägger ned 30 timmar eller mera per vecka på vård av sina anhöriga, en tredjedel upplever att det påverkar deras arbetsförmåga, och en dryg tredjedel förlorar sömn minst en natt per vecka på grund av anhörigvård.[1]

- I Sverige finns närmare 14 700 kvinnor som gått ner i deltidsarbete för att kunna ta hand om anhöriga, att jämföra med 3 000 män. Det vanligaste är att personer som själva är i medelåldern ger vård till sina föräldrar, som får försämrad hälsa och därmed behov av vård, i takt med att de åldras.

- Det är inte bara äldre som kräver vård, till exempel behöver många i medelåldern ta hand om sina vuxna barn som mår dåligt. I åldersgruppen 30–44 år är det i princip lika vanligt att vårda äldre föräldrar som barn.

- Den som har garderat sig och har beredskap för hur vardagen kan gå runt ifall en närstående utvecklar betydande behov av anhörigvård, har bättre förutsättningar att klara livspusslet än den som är oförberedd.

[1] Enligt en rapport från Nationellt kompetenscentrum anhöriga (2022), samt egna beräkningar baserat på siffror i bilaga 4 i rapporten.

Sammanfattning

Ungefär 170 000 personer lägger ned 30+ timmar per vecka på anhörigvård
I Sverige finns många anhörigvårdare, ett begrepp som syftar till personer som lägger ned tid regelbundet på vård av en anhörig, till exempel en äldre förälder i behov av vård. Sammanlagt finns 1,2 miljoner anhörigvårdare i Sverige. Det vanligaste är att anhörigvårdare lägger ned mellan en och tio timmar på vård av anhöriga per vecka (se figur 1). Samtidigt är tidsåtgången för var sjunde vårdare 30 timmar eller mera per vecka. Det innebär att 170 000 personer i Sverige lägger ned 30 timmar eller mera på vård av anhöriga varje vecka.[2]

Ett framträdande mönster är att vårdbehovet för en del av anhörigvårdarna är så omfattande, att det påverkar vårdarnas vardag, inklusive arbetsförmågan och möjligheten till sömn. Sammanlagt är det i storleksordningen 120 000 anhörigvårdare som upplever att deras sömn påverkas negativt de flesta eller alla nätter under veckan, på grund av vården av anhöriga, medan 80 000 personer upplever att deras arbetsförmåga minskar med hälften eller mera som en följd av arbetet som läggs ned.[3] Det tycks som att vård av anhöriga är marginellt mera spridd bland de som är födda utanför Sverige, men skillnaderna är små. Bland de tillfrågade till den stora undersökningen av Nationellt kompetenscentrum anhöriga svarade 16 procent av personer födda i Sverige och 17 procent av personer ej födda i Sverige att de var anhörigvårdare.[4]

Den vanligaste gruppen som vårdas är föräldrar
En kartläggning av Socialstyrelsen visar att det vanligaste är att barn vårdar sina föräldrar (se tabell 1). Totalt är det 36 procent av anhörigvårdarna som ger vård till föräldrarna, och denna andel är hela 50 procent bland dem som själva är i åldersgruppen 45–64 år. Den vanligaste anledningen till vård är att anhöriga har nedsatt fysisk hälsa, följt av neurologisk funktionsnedsättning, demenssjukdom samt nedsatt psykisk hälsa.[5]

[2] Nationellt kompetenscentrum anhöriga (2022) samt egna beräkningar baserat på bilaga 4.
[3] Ibid.
[4] Egna beräkningar utifrån data i bilaga 2 i Nationellt kompetenscentrum anhöriga (2022).
[5] Socialstyrelsen (2021), tabell 5, s. 29.

Figur 1. Antal vårdtimmar som anhörigvårdare i genomsnitt lägger på vård av anhöriga per vecka.
Källa: Nationellt kompetenscentrum anhöriga (2022) och egna beräkningar baserat på data i bilaga 4 av studien.

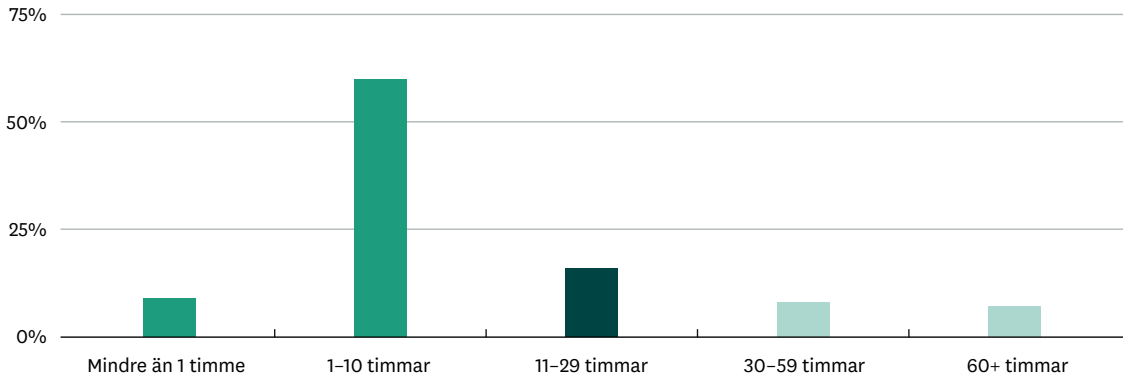

Tabell 1. Relationen som anhörigvårdare har till den som vårdas, utifrån anhörigvårdarnas ålder.
Källa: Socialstyrelsen (2021), data från figur 3 sidan 28 i rapporten. Barn anger här släktskapet till anhörigvårdare, och inkluderar även vuxna barn, det vill säga personer som är 18 år eller äldre.

	ANHÖRIGVÅRDARNAS ÅLDER					
Relation till personen som anhörigvård ges till	**18-29 år**	**30-44 år**	**45-64 år**	**65-80 år**	**81+ år**	**Samtliga åldrar**
Föräldrar	30 %	33 %	50 %	19 %	1 %	36 %
Make/maka/partner	16 %	13 %	11 %	42 %	81 %	22 %
Barn	8 %	32 %	24 %	10 %	11 %	21 %
Syskon/släkting	40 %	13 %	9 %	17 %	1 %	13 %
God vän/granne	6 %	9 %	6 %	12 %	6 %	8 %

Knappt 18 000 personer, särskilt kvinnor, jobbar deltid på grund av vård av anhöriga
I denna rapport från Skandia genomförs en analys över hur många kvinnor och män som går ned till deltidsarbete eftersom de vårdar vuxna anhöriga. Målsättningen är att genom denna analys skapa en bättre förståelse över hur vård av anhöriga påverkar särskilt kvinnors arbete, men frågan är också relevant för många enskilda män som tar stort ansvar för vården av någon som står dem nära. Det är sammanlagt ungefär 14 700 kvinnor och 3 000 män som jobbar deltid, eftersom de tar hand om vuxna anhöriga (se tabell 2). Dessa knappt 18 000 personer utgör en del av den grupp för vilka vård av anhöriga har betydande påverkan på vardagen.

Närståendepenning är en ersättning som beviljas till en svårt sjuk person som är i livets slutskede, och har gett samtycke till att en särskild person – ofta en släkting eller nära vän – ska få ersättningen i sin roll som vårdare. Det är cirka 9 500 kvinnor och strax över 3 600 män som är vårdare varje år, och får ersättning i form av närståendepenning.[6]

Dagarna i närståendepenningen tillhör den som vårdas, inte den som får ersättningen – detta hindrar flera personer som vårdar en anhörig från att få närståendepenning samtidigt. Det är ofta personer som själva är i medelåldern som tar ut närståendepenning, och den vanligaste gruppen som vårdas är föräldrarna.

Goda skäl att med framförhållning planera för anhörigvård
Att behöva lägga ned tid på vård av föräldrarna, i takt med att de till exempel med stigande ålder utvecklar demenssjukdomar, är något som många kanske inte planerar för – men ändå behöver göra i takt med att behovet uppstår. Det finns goda skäl för individer att med framförhållning planera för anhörigvård. Att vårda anhöriga är en viktig uppgift i livet för många och lösningar som gör att det kan kombineras med bibehållen arbetsförmåga, är viktigt för att vardagsekonomin ska kunna gå runt – inte minst med tanke på att anhörigvården ofta också medför direkta kostnader för vårdarna.

[6] Se tabell 4, i slutet av denna rapport.

Tabell 2. Så många jobbar deltid på grund av vård av vuxna anhöriga, eller vuxna anhöriga i kombination med minderåriga barn. Källa: SCB (2020), AKU, samt egna beräkningar.

Län	Antal kvinnor som jobbar deltid	Antal män som jobbar deltid
Stockholms län	3 210	730
Uppsala län	630	130
Södermanlands län	420	90
Östergötlands län	760	90
Jönköpings län	520	100
Kronobergs län	330	60
Kalmar län	260	100
Gotlands län	80	20
Blekinge län	180	40
Skåne län	2 140	380
Hallands län	620	110
Västra Götalands län	2 340	540
Värmlands län	450	80
Örebro län	440	80
Västmanlands län	360	70
Dalarnas län	390	90
Gävleborgs län	310	80
Västernorrlands län	370	70
Jämtlands län	220	50
Västebottens län	400	70
Norrbottens län	240	60
Hela Sverige	**14 670**	**3 040**

Siffrorna anges för 2021. Antal som går ned till deltid har räknats fram i denna rapport, baserat på nationellt genomsnitt av andelen deltidsarbetande bland kvinnor respektive män som anger vård av vuxen anhörig, eller vuxna anhöriga i kombination med minderåriga barn, som anledning till deltidsarbetet, samt antalet deltidsarbetande i de olika länen. Avrundat till hela tiotal.

Bakgrund

1,2 miljoner personer i Sverige är anhörigvårdare
En aktuell fråga som berör vardagen för många i Sverige är vård av anhöriga. Under 2022 publicerade Nationellt kompetenscentrum anhöriga i samverkan med forskare vid Linnéuniversitet en undersökning, som visar att cirka 1,2 miljoner personer i Sverige lägger ned tid på vård av anhöriga, främst släktingar men även grannar och nära vänner. Studien som baserats på intervjuer med allmänheten och insamling av officiella data från Statistiska centralbyrån, SCB, lyfter fram att vård av anhöriga i många fall medför betydande tidsåtgång och kostnader för vårdarna.

I studien uppskattas den totala kostnaden för vård av anhöriga, i form av arbetsinkomster som vårdarna går miste om, vårdtiden samt egna finansiella kostnader för vårdarna (till exempel transporter, samt köp av utrustning och medicin, i samband med vård av anhöriga). Forskarna sätter även en liten prislapp på den sömn som vårdarna går miste om i samband med anhörigvård. Totalt uppskattas kostnaden för anhörigvård i Sverige vara 152 miljarder kronor på årsbasis, varav merparten beror på att anhörigvårdare förlorar arbetsinkomster när de behöver lägga fokus på vård av sina anhöriga. I genomsnitt uppgår kostnaden till 128 000 kronor per vårdare. Enligt studien uppgår kostnaden för vård av anhöriga till strax över tre procent av den samlade bruttonationalprodukten i Sverige, och det är därmed en viktig samhällsfråga som länge har hamnat i skymundan.[7]

[7] Nationellt kompetenscentrum anhöriga (2022).

Figur 2. Anhörigvårdares bedömning om hur vården av anhöriga påverkar deras arbetsförmåga.
Källa: Nationellt kompetenscentrum anhöriga (2022) och egna beräkningar baserat på data i bilaga 4 av studien.

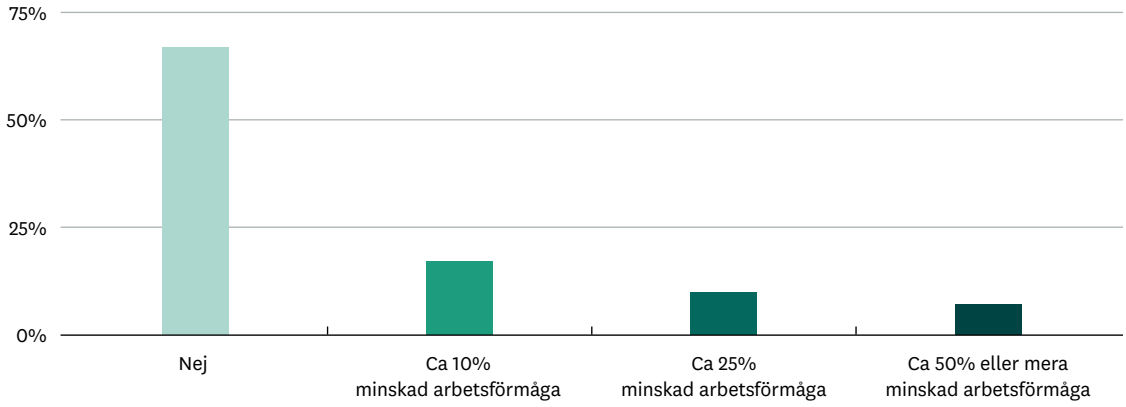

Ungefär 170 000 personer lägger ned 30+ timmar per vecka på anhörigvård

Det vanligaste är att anhörigvårdare lägger ned mellan en och tio timmar på vård av anhöriga per vecka (se figur 1). Sammanlagt sju av tio anhörigvårdare lägger tio timmar eller mindre per vecka på vård av anhöriga. Samtidigt finns också en del som lägger ned betydligt mera tid än så. Var sjätte anhörigvårdare ägnar mellan 11 och 29 timmar per vecka på vård av anhöriga, medan tidsåtgången för var sjunde vårdare är 30 timmar eller mera per vecka. Med tanke på att den samlade gruppen anhörigvårdare uppgår till cirka 1,2 miljoner individer, innebär det att i storleksordningen 170 000 personer i Sverige lägger ned 30 timmar eller mera på vård av anhöriga på veckobasis.[8]

En majoritet på två tredjedelar av anhörigvårdarna upplever att vården av anhöriga inte påverkar deras arbetsförmåga (se figur 2), vilket också är i linje med att majoriteten upplever att vården av anhöriga tar upp tio timmar eller mindre per vecka. Samtidigt upplever var sjätte att anhörigvården minskar deras arbetsförmåga med cirka tio procent. Var elfte upplever att vården av anhöriga tar så mycket tid, att det sänker deras arbetsförmåga med ungefär en fjärdedel, medan var femtonde upplever att deras arbetsförmåga minskar med hälften, eller mer än hälften. Med tanke på att det finns sammanlagt cirka 1,2 miljoner anhörigvårdare i Sverige, är det i storleksordningen 80 000 personer som upplever att deras arbetsförmåga minskar med hälften eller mera i samband med vård av anhöriga.[9]

[8] Nationellt kompetenscentrum anhöriga (2022) samt egna beräkningar.
[9] Ibid.

Ungefär 120 000 personer förlorar sömn de flesta nätter på grund av anhörigvård

I och med att vården av anhöriga är tidskrävande, och behov kan uppkomma under nattetid, är en utmaning för vissa att sömnen påverkas. En majoritet upplever att deras sömn inte påverkas, vilket åter stärker bilden av att anhörigvård för många tar upp en mindre del av vardagen (se figur 3). Samtidigt är det var sjätte anhörigvårdare som upplever att deras sömn påverkas negativt en natt per vecka, medan var nionde upplever att de går miste om sömn mellan två och tre nätter per vecka, och ytterligare en tiondel upplever att de går miste om sömn fyra nätter eller mera per vecka. Totalt i storleksordningen 120 000 anhörigvårdare upplever därmed att deras sömn påverkas negativt de flesta eller alla nätter under veckan, på grund av vården av anhöriga. Det tycks som att vård av anhöriga är marginellt mera spridd bland de som är födda utanför Sverige, men skillnaderna är små. Bland de tillfrågade till undersökningen svarade 16 procent av personer födda i Sverige och 17 procent av personer ej födda i Sverige att de var anhörigvårdare.[10]

Resultaten är i linje med en studie som Socialstyrelsen publicerade 2021 om anhörigvård. I denna studie framkommer att närmare en femtedel av den vuxna befolkningen i Sverige ger vård eller stöd till någon de står nära. Nära en tredjedel utför dessa insatser mer än tio timmar per vecka. Det är särskilt de som själva är äldre som ger anhörigvård i störst utsträckning. Bland de anhörigvårdare som är 81 år eller äldre är det som exempel hela 46 procent som ger vård och stöd 30 timmar eller mer per vecka. Motsvarande siffra är 19 procent bland anhörigvårdare i åldrarna 65–80 år, 9 procent bland de som är 45–64 år, 21 procent bland de som är 30–44 år, samt 15 procent bland de som är 18–29 år.[11] Även bland de anhörigvårdare som är i arbetsför ålder kan behovet av att ge vård därmed vara så omfattande, att det leder till att individerna får betydligt mindre tid i vardagen, vilket bland annat kan påverka deras arbetsförmåga.

[10] Egna beräkningar utifrån data i bilaga 2 i Nationellt kompetenscentrum anhöriga (2022).

[11] Egna beräkningar baserat på tabell 1, s. 27 i Socialstyrelsen (2021).

Figur 3. Anhörigvårdares bedömning om hur vården av anhöriga påverkar deras sömn.
Källa: Nationellt kompetenscentrum anhöriga (2022) och egna beräkningar baserat på data i bilaga 4 av studien.

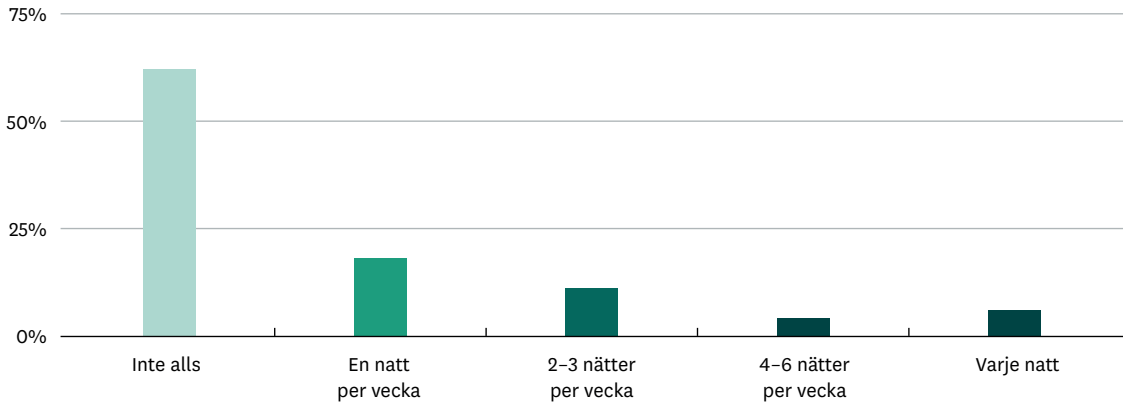

Tabell 1. Relationen som anhörigvårdare har till den som vårdas, utifrån anhörigvårdarnas ålder. Källa: Socialstyrelsen (2021), data från figur 3 sidan 28 i rapporten. Barn anger här släktskapet till anhörigvårdare, och inkluderar även vuxna barn, det vill säga personer som är 18 år eller äldre.

	ANHÖRIGVÅRDARNAS ÅLDER					
Relation till personen som anhörigvård ges till	**18–29 år**	**30-44 år**	**45–64 år**	**65–80 år**	**81+ år**	**Samtliga åldrar**
Föräldrar	30 %	33 %	50 %	19 %	1 %	36 %
Make/maka/partner	16 %	13 %	11 %	42 %	81 %	22 %
Barn	8 %	32 %	24 %	10 %	11 %	21 %
Syskon/släkting	40 %	13 %	9 %	17 %	1 %	13 %
God vän/granne	6 %	9 %	6 %	12 %	6 %	8 %

Vanligaste gruppen som vårdas är föräldrar, följt av partner och barn

Socialstyrelsens kartläggning har även med en sammanställning om vad relationen är till de anhöriga som vårdas, uppdelad på anhörigvårdarnas ålder. Som visas i tabell 1 är det vanligast att föräldrar vårdas. Totalt är det 36 procent av anhörigvårdarna som ger vård till föräldrarna, och denna andel är hela 50 procent bland dem som själva är i åldersgruppen 45–64 år. Näst vanligast är att ge vård till make/maka/partner, särskilt de som själva är 81 år eller äldre ger vård baserat på denna relation. Totalt bland samtliga åldersgrupper är det mer än en femtedel som ger vård till en make/maka/partner. Nästan lika vanligt är anhörigvård till barn, särskilt bland personer i åldrarna 30–44 år är det vanligt att ge anhörigvård till barn. Det finns också en del, särskilt bland de i åldrarna 18–29 år, som ger anhörigvård till syskon eller släktingar. Till sist är det också en knapp tiondel som ger anhörigvård till en god vän eller granne, det vill säga en anhörig de inte är släkt till.

Tabell 3. Huvudorsak till behovet av omsorg.
Källa: Socialstyrelsen (2021). data från figur 5 sidan 29 i rapporten.

	ANHÖRIGVÅRDARNAS ÅLDER					
Huvudorsak till omsorgsbehov	**18–29 år**	**30–44 år**	**45–64 år**	**65–80 år**	**81+ år**	**Samtliga åldrar**
Nedsatt fysisk hälsa, nedsatt fysisk funktion eller fysisk funktionsnedsättning	36 %	25 %	38 %	43 %	24 %	36 %
Neurologisk eller intellektuell funktionsnedsättning	14 %	21 %	19 %	13 %	10 %	17 %
Annan orsak	8 %	14 %	16 %	16 %	14 %	15 %
Demenssjukdom, minnesproblem	7 %	7 %	15 %	16 %	38 %	14 %
Nedsatt psykisk hälsa, sociala eller personliga problem eller beroendeproblematik	34 %	22 %	10 %	6 %	5 %	14 %
Malign sjukdom, cancer eller leukemi	1 %	11 %	2 %	6 %	9 %	4 %

De anhöriga som vårdas har ofta nedsatt fysisk hälsa och neurologisk funktionsnedsättning
Orsakerna till att omsorgen ges varierar också bland olika åldersgrupper. Som visas i tabell 3 är den vanligaste anledningen till anhörigvård nedsatt fysisk hälsa, följt av neurologisk funktionsnedsättning samt demenssjukdom och nedsatt psykisk hälsa. Även cancersjukdomar är en relativt vanlig orsak. Det är särskilt vanligt att kvinnor ger stöd till anhöriga. En tidigare kartläggning från Nationellt kompetenscentrum anhöriga, som refereras av Socialstyrelsen, finner att 16 procent av kvinnor och 13 procent av män i åldrarna 18–64 år gör insatser för anhöriga minst en gång i månaden.[12] Därmed är anhörigvård också en viktig jämställdhetsfråga. Detta perspektiv lyfts fram i bilaga 15 till SOU 2014:6, som handlar om män och jämställdhet. Där står bland annat: ”Det är ofta vuxna döttrar som har uppgift att vårda sina vuxna anhöriga, vanligtvis föräldrarna. Om de vårdande är i förvärvsaktiv ålder blir deras förvärvsarbete och försörjning därför påverkad”.[13]

I denna rapport från Skandia genomförs en analys över hur många kvinnor och män som går ned till deltidsarbete eftersom de vårdar vuxna anhöriga, eller vuxna anhöriga i kombination med minderåriga barn. Målsättningen är att genom denna analys skapa en bättre förståelse över hur vård av anhöriga påverkar särskilt kvinnors arbete, men frågan är också relevant för många enskilda män som tar stort ansvar för vården av någon som står dem nära.

[12] Socialstyrelsen (2021), s. 26.
[13] Bilaga 15 till SOU 2014:6, s. 87.

Så har vi räknat

Data över kvinnor och män som får närståendepenning, i hela Sverige samt fördelad på olika län, har hämtats in från Försäkringskassan. Försäkringskassan har även bidragit med information om åldersfördelningen bland de kvinnor och män som under maj 2022 fick denna ersättning. I publikationen *På tal om kvinnor och män – Lathund om jämställdhet*, som publicerades av Statistiska centralbyrån SCB under 2020, finns de senast tillgängliga siffrorna över vård av vuxna anhöriga som orsak till deltidsarbete, baserat på frågor som ställts i samband med Arbetskraftsundersökningarna, AKU.[14]

Där framkommer att en stor grupp arbetar deltid på grund av vård av barn, (som är under 18 år gamla). Men de som arbetar deltid eftersom de tar hand om minderåriga barn ingår inte i analysen för denna rapport, utan fokus riktas i stället på dem där vård av vuxna släktingar är orsak till deltidsarbete. Äldre föräldrar som tar hand som sina vuxna barn (som är 18 år eller äldre) inkluderas däremot i beräkningarna i denna rapport. En annan grupp som inkluderas är föräldrar som arbetar deltid eftersom de tar hand om vuxna anhöriga/släktingar samt även minderåriga barn, eftersom motivet till deltidsarbete för den gruppen inkluderar vård av vuxna anhöriga. I praktiken studeras de som anger att de arbetar deltid på grund av ”vård av vuxna anhöriga/släktingar” samt ”vård av både barn och vuxna anhöriga/släktingar”.

Det visar sig att 2,55 procent av kvinnorna som jobbar deltid och 0,875 procent av männen som jobbar deltid gör så på grund av anhörigvård av vuxna, inklusive kombination av vård av vuxna och minderåriga barn. Dessa är de senast tillgängliga siffrorna för anhörigvård av vuxna som anledning till deltidsarbete. Antagandet har gjorts att samma andel av kvinnor och män som jobbar deltid också under 2021 har vård av vuxna anhöriga som skäl till deltidsarbetet, och att nivån är samma för de olika länen i Sverige. Utifrån dessa antaganden, och siffror kring antalet kvinnor respektive män som jobbade deltid i de olika länen under 2021, har antalet som arbetar deltid på grund av vård av anhöriga räknats fram.

[14] SCB (2020).

Så många arbetar deltid på grund av anhörigvård

Ungefär 17 700 jobbar deltid på grund av vård av vuxen anhörig
I tabell 2 visas en uppskattning av antalet kvinnor respektive män i Sverige som jobbar deltid på grund av vård av vuxen anhörig. Som förklaras i föregående avsnitt om hur beräkningarna har gått till, baseras siffrorna på antagandet att andelen av de deltidsarbetande kvinnorna respektive männen som jobbar deltid på grund av vård av anhörig vuxen, är samma i de olika länen som för hela Sverige. Det är totalt knappt 14 700 kvinnor som behöver gå ned till deltidsarbete, eftersom de tar hand om vuxna anhöriga, eller vuxna anhöriga i kombination med minderåriga barn, medan samma siffra är drygt 3 000 bland män.

Tabell 2. Så många jobbar deltid på grund av vård av vuxna anhöriga, eller vuxna anhöriga i kombination med minderåriga barn. Källa: SCB (2020), AKU, samt egna beräkningar.

Län	Antal kvinnor som jobbar deltid	Antal män som jobbar deltid
Stockholms län	3 210	730
Uppsala län	630	130
Södermanlands län	420	90
Östergötlands län	760	90
Jönköpings län	520	100
Kronobergs län	330	60
Kalmar län	260	100
Gotlands län	80	20
Blekinge län	180	40
Skåne län	2 140	380
Hallands län	620	110
Västra Götalands län	2 340	540
Värmlands län	450	80
Örebro län	440	80
Västmanlands län	360	70
Dalarnas län	390	90
Gävleborgs län	310	80
Västernorrlands län	370	70
Jämtlands län	220	50
Västebottens län	400	70
Norrbottens län	240	60
Hela Sverige	**14 670**	**3 040**

Siffrorna anges för 2021. Antal som går ned till deltid har räknats fram i denna rapport, baserat på nationellt genomsnitt av andelen deltidsarbetande bland kvinnor respektive män som anger vård av vuxen anhörig, eller vuxna anhöriga i kombination med minderåriga barn, som anledning till deltidsarbetet, samt antalet deltidsarbetande i de olika länen. Avrundat till hela tiotal.

Figur 4. Utveckling av antalet kvinnor och män som får närståendepenning (antal vårdare).
Källa: Försäkringskassan.

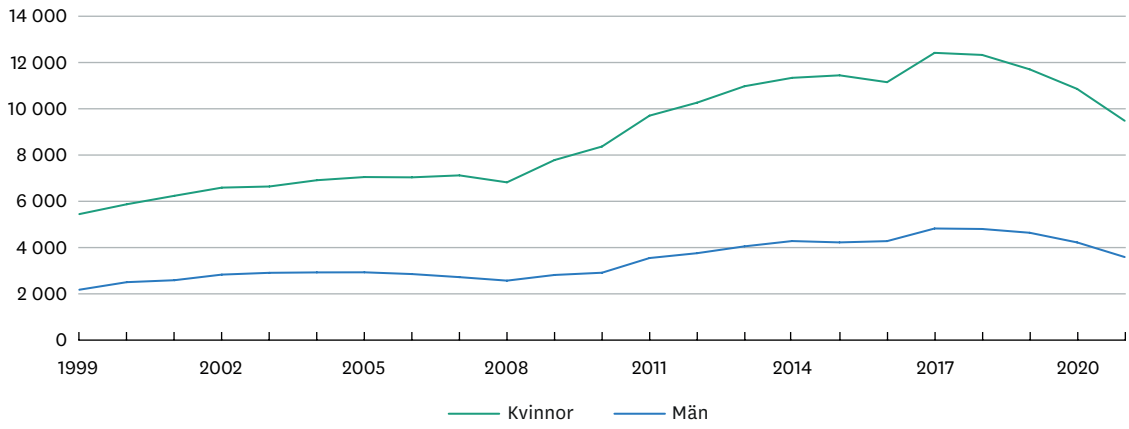

Figur 5. Totalt belopp utbetalad närståendepenning.
Källa: Försäkringskassan, SCB Prisomräknaren, samt egna beräkningar.

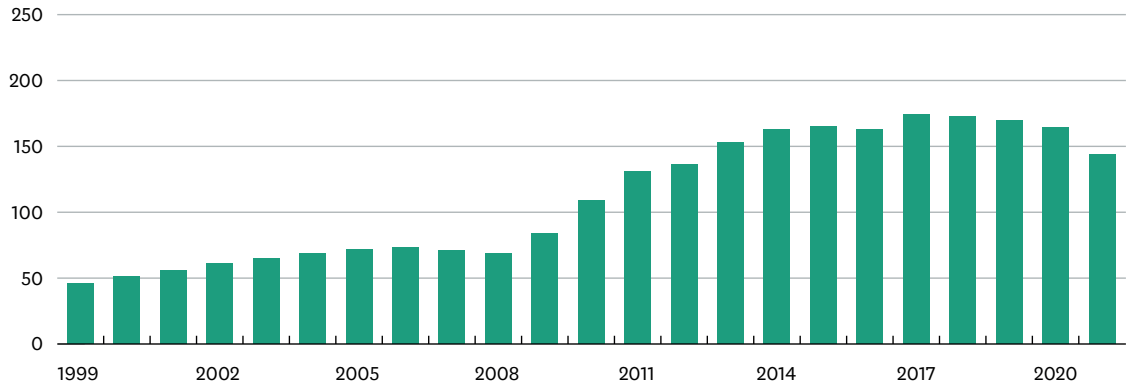

De som vårdar anhöriga i livets slutskede kan ansöka om närståendepenning

Närståendepenning är en ersättning som kan sökas från Försäkringskassan. Det ges till en anhörig som avstår från förvärvsarbete för att vårda en svårt sjuk person som är i livets slutskede, och som har givit samtycke till att just den eller de personerna ska få ersättningen i samband med att de ger vård. I regel kan ersättningen betalas ut i högst hundra dagar för varje person som vårdas, men i vissa fall kan den betalas ut i upp till 240 dagar.

Som visas i figur 4 är det klart fler kvinnor jämfört med män som får närståendepenning. Under 2021 var det knappt 9 500 kvinnor och knappt 3 600 män som fick närståendepenning. Antalet som får närståendepenning har minskat över tid, och toppen nåddes under 2017 då drygt 17 200 personer i Sverige fick denna ersättning. I figur 5 visas det samlade belopp som betalas ut i närstående-penning. Under 2021 var det (i 2022 års kronkurs) 155 miljoner kronor som delades ut i närstående-penning, en minskning jämfört med toppen under 2017 då nivån var 199 miljoner kronor.

Figur 6. Åldersfördelning av de vårdare som fick närståendepenning maj 2022.
Källa: Försäkringskassan och egna beräkningar.

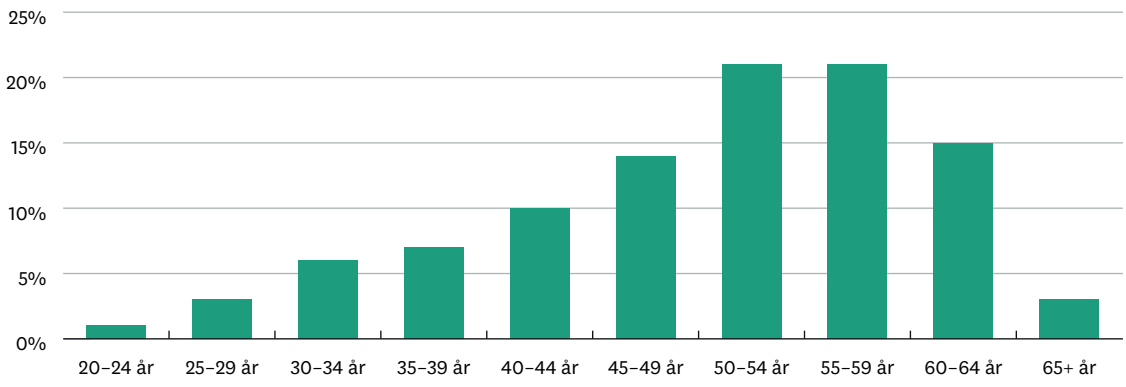

Vanligast att personer i medelåldern får närståendepenning

Statistiken för utbetalning av närståendepenning under 2021, för olika län, visas i tabell 4. Denna ersättning går att få antingen för hela dagar, tre fjärdedelar, en halv eller en fjärdedel av en dag. Antal totala nettodagar räknas samman av Försäkringskassan, och i denna rapport har nettodagar per person som mottagit närståendepenning räknats ut. För kvinnor var det i Stockholms, Västernorrlands och Norrbottens län, som anhörigvårdare i genomsnitt fick ut flest nettodagar med ersättning – i snitt 12 per vårdare. För män var nivån som högst i Gotlands län, där den genomsnittlige mannen som fick ersättningen fick det för nära 16 nettodagar, vilket är den klart högsta nivån i Sverige. Näst högst var nivån för män i Jämtlands län, med 14 nettodagar per vårdare.

Det är cirka 9 500 kvinnor och strax över 3 600 män som får närståendepenning för den arbetsinkomst som de förlorar i samband med vård av anhöriga. De som får närståendepenning utgör bara en del av alla som vårdar anhöriga, eftersom det ges för stöd i slutet av livet av en närstående. Socialdepartementet har dessutom tidigare lyft fram att många inte känner till och därför inte utnyttjar stödet. Det är ofta personer som själva är i medelåldern som tar ut närståendepenning, och den vanligaste gruppen som vårdas är föräldrarna.[15]

Figur 6 visar åldersfördelningen av de som mottog närståendepenning i maj 2022. Ett framträdande mönster är att det är särskilt vanligt att personer som själva befinner sig i medelåldern får denna ersättning. Sammanlagt mer än fyra av tio som fick ersättningen var mellan åldrarna 50 och 59 år. Närståendepenning är alltså relativt vanligt bland de som är i den övre medelåldern.

[15] Socialdepartementet (2017).

Tabell 4. Utbetalning av närståendepenning under 2021 till vårdare.
Källa: Försäkringskassan, avrundat till hela tiotal.

Län	Antal kvinnor som fick närstående-penning	Antal män som fick närstående-penning	Antal nettodagar med närstående-penning, i genomsnitt per kvinna	Antal nettodagar med närstående-penning, i genomsnitt per man
Stockholms län	1780	630	12	12
Uppsala län	360	130	10	10
Södermanlands län	220	80	10	10
Östergötlands län	570	250	8	11
Jönköpings län	490	170	8	10
Kronobergs län	200	100	8	10
Kalmar län	250	90	11	8
Gotlands län	60	30	11	16
Blekinge län	160	70	10	9
Skåne län	1 190	420	11	11
Hallands län	370	120	9	11
Västra Götalands län	1 550	640	10	10
Värmlands län	220	100	10	10
Örebro län	300	110	10	13
Västmanlands län	220	90	11	11
Dalarnas län	310	130	10	9
Gävleborgs län	330	130	11	12
Västernorrlands län	220	90	12	11
Jämtlands län	160	50	10	14
Västebottens län	290	120	10	9
Norrbottens län	250	80	12	9
Hela Sverige	**9 500**	**3 630**	**10**	**11**

Diskussion

Den framträdande bilden är att 1,2 miljoner personer i Sverige vårdar anhöriga. För majoriteten av denna grupp medför vården av anhöriga något som tar upp en mindre del av vardagen, men det finns också en betydande grupp som lägger ned stor mängd tid och energi på detta. I storleksordningen 170 000 personer lägger ned 30 timmar eller mera per vecka på anhörigvård, 120 000 upplever att deras sömn påverkas negativt de flesta eller alla nätter i veckan, och 80 000 upplever att deras arbetsförmåga minskar med hälften eller mera.

Sammanlagt är det ungefär 14 700 kvinnor och 3 000 män som jobbar deltid, eftersom de tar hand om vuxna anhöriga. Dessa knappt 18 000 personer utgör en del av den grupp för vilka vård av anhöriga har betydande påverkan på vardagen. Att gå ned till deltidsarbete innebär att personerna går miste om inkomster, vilket skapar betydande utmaningar i vardagen. Samtidigt är det så att det kan vara svårt att planera för framtida behov av anhörigvård, eftersom det finns många olika skäl till att personer blir anhörigvårdare.

Om man ser till de som är mitt i arbetslivet, personer i åldrarna 30 till 44, kan man tänka sig att många tar hand om sina äldre släktingar som till exempel har demenssjukdomar. Samtidigt visar statistiken att det är en tredjedel av de som är mitt i arbetslivet som vårdar sina föräldrar, lika många vårdar sina barn, och en ytterligare tredjedel tar hand om en partner, släkting eller annan bekant. Det är mindre än en av tio i denna åldersgrupp som är anhörigvårdare till någon som har demenssjukdom, en fjärdedel tar hand om någon som har nedsatt fysisk hälsa, en dryg femtedel tar hand om någon som har nedsatt psykisk hälsa, och en ytterligare femtedel tar hand om någon som har neurologisk funktionsnedsättning.

Psykisk ohälsa är en viktig grund till att personer blir anhörigvårdare. Som exempel kan den som är i medelåldern behöva gå ned i arbetstid, för att ta hand om ett barn som inte kan klara sig själv på grund av psykisk ohälsa. Det finns goda skäl att med framförhållning planera för behovet av anhörigvård, och finna lösningar på hur detta kan lösas utan att sömnen och arbetsförmågan undermineras. Att vårda anhöriga är en viktig uppgift i livet för många, och lösningar som gör att det kan kombineras med bibehållen arbetsförmåga, är viktigt för att vardagsekonomin ska kunna gå runt. Det gäller att komma ihåg att anhörigvård inte bara påverkar den egna arbetstiden. Det finns också ofta direkta kostnader för att vårda anhöriga, till exempel i samband med resor och mediciner.

Ett eventuellt framtida behov av anhörigvård är något som många behöver ta hänsyn till. Hos vilken anhörig behovet av vård uppstår, och varför det uppstår, kan ibland komma som en överraskning för den enskilde. Det är betydligt fler kvinnor som går ned i arbetstid för att vara anhörigvårdare, men också flera tusen män gör som så. Den övergripande slutsatsen är att Sverige har fler än en miljon anhörigvårdare, och flera tusen för vilka vården av anhöriga tar så mycket tid att de tvingas gå ned i arbetstid. I och med att anhörigvård är så vanligt, har individen mycket att vinna på att med framförhållning planera för ett eventuellt framtida behov av anhörigvård. Den som har planerat för hur vardagen kan gå runt ifall en släkting, nära vän eller granne utvecklar betydande behov av anhörigvård, har bättre förutsättningar att klara livspusslet än den som är oförberedd.

Referenser

Arbetskraftsundersökningarna, AKU. Sysselsatta 15–74 år (AKU), 1000-tal efter region, veckoarbetstid (överenskommen), kön, tabellinnehåll och år.

Försäkringskassan, statistik över kvinnor och män som mottar närståendepenning.

Nationellt kompetenscentrum anhöriga (2022). ”Kostnadsanalys av anhörigomsorg: Uppskattningar från en nationell undersökning i Sverige”, Ekman, B., L. Magnusson, K. McKee, J. Vicente & E. Hanson.

SCB (2020). ”På tal om kvinnor och män – Lathund om jämställdhet”.

SCB Prisomräknaren, för beräkning av tidigare års utbetalningar av närståendepenning till 2022 års kronkurs.

Socialdepartementet (2017). ”Enklare för den som behöver ta hand om sina nära och kära”, pressmeddelande 2017-05-25.

Socialstyrelsen (2021). ”Anhöriga som vårdar eller stödjer någon de står nära – Underlag till en nationell strategi”, artikelnummer 2021-6-7464.

SOU 2014:6, bilaga 15 ”Män och förvärvsarbete”, Socialdepartementet.

Nära och kära, november 2022

92913